12. 26 - 1825

UITTREKSEL

UIT DE

VERHANDELING

IN 1824, DOOR DE

MAATSCHAPPIJ

TER BEVORDERING VAN DEN LANDBOUW TE AMSTERDAM OPGERIGT,

met de gouden medaille bekroond,

OVER DE

ZIEKTE DER VARKENS,

WELKE, SEDERT EENIGE JAREN, IN ONS VADERLAND GEHEERSCHT HEEFT,

DESZELFS VOORBEHOED- EN GENEESWIJZE

VAN

JULIUS VITRINGA COULON,

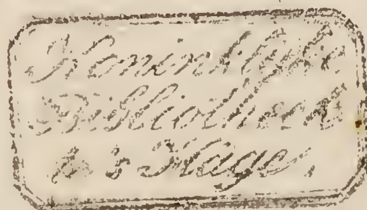
MEDICINAE DOCTOR TE LEEUWARDEN, EN VASTE PRESIDENT DER PROVINCIALE GENEESKUNDIGE COMMISSIE IN VRIESLAND,

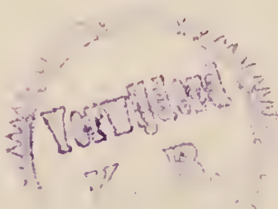
door voornoemde Maatschappij, tèn gebruike der Landlieden uitgegeven.

Te AMSTERDAM, bij

LODEWIJK VAN ES,

1825.

VOORBERIGT.

De MAATSCHAPPIJ ter bevordering van den LANDBOUW te Amſterdam opgerigt, *verlangende de doorwrochte Verhandeling van den Heer* VITRINGA COULON, *over* eene ziekte onder de Varkens, *welke Verhandeling door Haar met de uitgeloofde* Gouden Medaille *is bekroond, zoo veel mogelijk, ten algemeenen nutte te doen ſtrekken, heeft den geëerden Schrijver aangezocht om, van de gezegde Verhandeling, een beknopt uittrekſel, ten gebruike van den eenvoudigen Landman te vervaardigen.*

De Heer VITRINGA COULON *heeft, aan den wensch der Maatſchappij met de meeste bereidwilligheid voldaan, door de inzending van dit ſtukje hetwelk thans met openlijke dankbetuiging aan Z. Ed. wordt uitgegeven.*

Amſterdam
Mei 1825.

Uit naam der Maatſchappij
J. P. Houtt
Secretaris.

§ 1. De

§ 1. De ZIEKTE der *varkens*, waarover in dit werkje gehandeld wordt, en waarvan men voorheen bijkans nimmer iets in ons Vaderland vernomen had, schijnt voor het eerst in 1816, vooral in *Noordholland* en *Gelderland*, ontstaan te zijn, en heeft, sedert 1820, in onderscheidene andere Provinciën, zich jaarlijks vertoond, als voornamelijk in *Vriesland*, *Groningerland*, *Zeeland*, *Oostvlaanderen*, gelijk mede in *Frankrijk* in het Departement *de la Meuse*. — In *Vriesland* in het bijzonder, heeft dezelve, in 1821 en twee volgende jaren, op sommige plaatsen zoo algemeen geheerscht, dat er dorpen geweest zijn, in dewelke bijkans geen landman er van verschoond is gebleven; terwijl, in weinige weken in 1823) volgens naauwkeurige opgaven der Plaatselijke Besturen) het getal der ziek geweest zijnde, over deze geheele provincie, bedragen heeft 4372, waarvan slechts 1770 gebeterd, — maar 2454 gestorven, en 148 nog voor den dood geslagt zijn.

 § 2. Deze

§ 2. Deze ziekte, welke zich telkens ſedert jaarlijks hier en daar, met meerdere of mindere hevigheid, in de maanden *Junij* en *Julij* openbaart, maar in *October* weder ophoudt, en minder ſchijnt waargenomen te worden op *zand-* of *veengronden*, dan wel op *kleigronden*, alsmede in die districten, in welke dezelve het vorig jaar het meest geheerscht heeft, heeft gewoonlijk deze loop. —

Somtijds verwondert de landman zich, twee of drie dagen vooraf, dat een varken *buitengewoon* gulzig voornamelijk drinkt. — Hij vindt het, op den gezetten tijd drinken brengende, niet in de nabijheid van het hok, maar op eenen verren afſtand van hetzelve, en doorgaans op eene lage, vochtige plaats in het land, of in eene half uitgedroogde ſloot liggende, zonder, volgens gewoonte, gelijk de anderen, op het geroep zich naar den trog of drinkbak te begeven. — Dan, en vooral wanneer de ziekte in de omſtreken zich geopenbaard heeft, kan de landman reeds vreezen, dat ook hem het onheil zal treffen. — Het dier opzoekende, ziet hij dat het niet, dan met moeite, opſtaat, en in het bijzonder ontdekt hij, wanneer het wil voortgaan, eene verzwakking of verlamming van het achterſtel of de achterſte beenen; zoodat het, gedreven wordende, waggelt en gedurig valt; — dat de borstelen niet glad en effen, maar in de hoogte ſtaan; — dat de huid, over het geheele ligchaam, op het aanraken, pijnlijk ſchijnt; — dat de ſnuit wit en koud is; — dat het de ooren en den ſtaart, zonder dat deze omgekruld is, verſlapt laat hangen; — dat het weigert voedſel of drinken te ge-

bruiken, of zulks met moeite doet; — dat het somtijds op de tanden knerst, met stuipachtige trekkingen der onderkaak; — dat de oogen roodachtig en, als met roode stippen of strepen, zich vertoonen; — dat het gestadig hoest en braakt, of walgachtig schijnt te zijn; — dat het schreeuwende, een heesch, schor en bijzonder geluid geeft, zelfs wel eens eerder, dan er andere teekenen van ongesteldheid zich opdoen (aan welk *bijzonder* geluid geoefenden reeds van verre meenen de ziekte te kunnen onderkennen); — dat, wanneer hij een stuk van den staart afsnijdt, of eene insnijding in het oor doet, het bloed bijkans oogenblikkelijk stolt, dik en geenszins ontbonden is, met eene, omgekrulde ontstekingskorst, (hoewel niet zoo sterk als zich wel eens op *zijn eigen* bloed vertoonde, bij gelegenheid, dat hij zelf, wegens eene pleuris, of anders, werd adergelaten). —

In enkele gevallen echter gebeurt het, dat alsdan de ziekte nog geene verdere gevolgen heeft, maar dat de genezing, binnen weinige dagen, volgt, en dat de natuur of alleen, of door bekwame middelen geholpen, dadelijk ten dien einde eene sterke en ruime ontlasting daarstelt van drek, of, door braking, van eene taaije, slijmerige stof, en dat het dier sterk begint te zweeten, met eene meer dan gewone loosing van pis.

Deze genezing echter niet spoedig gelukkende, en de landman alleen, of met een meer kundigen vergezeld, na weinige uren (want zeer schielijk neemt dikwijls de ziekte in hevigheid toe) of den volgenden dag, het zieke dier naauwkeuriger gadeslaande en onder-

derzoekende, ziet bij dat de oogen tranen; — dat het wit van dezelve hooger rood gekleurd is; — dat de klieren der kaak of van den hals opgezwollen zijn (hoewel zulks wel eens in het geheele beloop der ziekte niet gevonden wordt); — dat de tong droog en met een morſig, bruin beſlag bedekt, en de mond van binnen brandend heet is; — dat het tandvleesch blaauw of roodachtig, niet alleen *langs*, maar ook *boven* de kiezen, verheven gezwollen is, en, doorgeſneden wordende, zich eerst een bloedig vocht, en vervolgens zuiver, gewoon bloed, en wel eens met oogenblikkelijke verligting, ontlast; — dat de pols, indien hij die waarneemt aan den binnenkant van de voorſte beenen, een weinig boven het gewricht, bij het einde van het opperarmbeen, telt en vergelijkt bij die van een gezond varken, ſneller is en meer dan *zestig maal* in *een* minuut ſlaat; — dat hier en daar, (ſomtijds reeds den eerſten dag) over het geheele ligchaam, vooral onder den buik, bij de teeldeelen en bij de ooren, roode en onregelmatige vlekken van verſchillende uitgeſtrektheid en grootte, niet ongelijk aan die in den *Roodvonk* bij de menſchen, zich opdoen, zonder dat zulks een teeken van eenen naderenden of zekeren dood uitmaakt, evenmin dat hierdoor de toevallen der ziekte verminderen; wanneer dikwijls in tegendeel het dier meer lusteloos en het drinken hem moeijelijker wordt; — dat het bijkans niet langer in ſtaat is, zonder hulp op te ſtaan, veel minder om te gaan; terwijl het, zoo lang het zulks eenigzins kan doen, morſige ſlooten opzoekt, om zich daarin te kunnen wentelen, baden en verkoelen. —

In

In deze toestand sterft het dier dan dikwijls, den *tweeden* of *derden* dag, stuipachtig; wanneer bijkans van uur tot uur voornoemde vlekken zich vermeerderen en donkerblaauw, bruin of zwart worden, en een slijmachtig en somtijds stinkend vocht uit den neus loopt; — de klieren voorts nog meer opgezwollen geraken; — het dier brandend heet is, en met eene moeijelijke en snorkende ademhaling zich zeer benaauwd vertoont; — somtijds echter, en wanneer de landman niets anders, dan van oogenblik tot oogenblik, den dood verwacht, houdt deze toestand nog *een* of *twee* dagen aan, voor dat het sterft. —

Gebeurt er nogtans eene meer gunstige wending der ziekte, alsdan duren voort of beginnen de bovengenoemde ontlastingen van zweet, pis (van eene bijzondere scherpte en stank) van slijm, en van eene eerst harde en met slijm omgevene, maar naderhand dunne drekstof. — De opzwelling der klieren vermindert; — de plekken worden niet donkerder, en ontvellen vervolgens, gelijk in het *Roodvonk* bij den mensch, en dikwijls met verlies van het haar of borstelen; — of op vele plaatsen wordt de huid met roofjes, en als met morsige schilfertjes bedekt; — en somtijds ontstaat *bij* en *na* de herstelling, aldaar en elders op plaatsen, waarop het dier, gedurende de ziekte, voornamelijk gelegen heeft, koudvuur, zoo als dikwijls bij en na eene zware ziekte bij de menschen. — Het dier wordt voorts lustiger, begint weder te drinken en te kunnen loopen, en het schijnt, gelijk men meent waargenomen te hebben, eenen bijzonderen trek te hebben tot bladeren van paardebloe-

men (*Taraxacum*), welke het dier hierom opzoekt, en die sommigen hierom, bij de beginnende herstelling, en zoo ras de varkens iets kunnen of willen gebruiken, met goed gevolg hun voorwerpen.

De volkomene herstelling gaat echter dikwijls langzaam; — vele blijven nog lange aan het kwijnen, sukkelen en hoesten, vooral wanneer zij in eenen ergen graad de ziekte hebben doorgestaan, waarvan (gelijk zeker oplettend Vee-Arts meent opgemerkt te hebben) nog eenigen tijd, teekenen in den mond kenbaar overblijven, bestaande in *blaauwachitge*, eenigzins harde *puistjes*, ter grootte van eene kleine speldeknop, met welke dezelve, van binnen en langs het tandvleesch en de wangen, bezet is.

§ 3. Het *ontleedkundig* onderzoek der gestorvene, of geslagte levert verschillende verschijnselen op, welke afhangen van de hevigheid der ziekte, en vooral van den tijd, hoelang dezelve geduurd heeft; maar meestal vindt men, dat de roode, blaauwe of zwarte plekken zich bepalen tot de *opperhuid*, zonder dieper, of tot het *vetvlies*, door te dringen, dan alleen op die plaatsen, waarop het dier voornamelijk, en lang gelegen heeft; — dat het bloed *dik* en *zwart* is, en schielijk *stolt*, zonder de minste teekenen van ontbinding te geven; — dat de vaten hier en daar onder de huid, en het vetvlies, gelijk mede op de oppervlakte, der onderscheidene ingewanden, en vooral in de omstreken der keel, in de slokdarm, de luchtpijp, de maag, de longen, de hersenen en het ruggemerg tegennatuurlijk met bloed zijn opgezet, gelijk bij ont-

ontftekingachtige ziekten. — Ook ontdekt men meermalen in de flokdarm, de luchtpijp en in de longen zwarte, bedorvene plekken, en kleine gezwellen, of verzweringen. — Voorts ziet men wel eens de lever buitengewoon groot, de galblaas zeer opgevuld, de milt en andere ingewanden flap, broos en hooger gekleurd; in de nieren, en de pisblaas eene groote hoeveelheid ftinkende pis; de darmen, en in het bijzonder de dikke, voornamelijk in het begin der ziekte, een harde en bleeke drekftof bevattende, welke weinig de werking der gal fchijnt ondergaan te hebben, en de maag en het begin der dunne darmen beladen met eene *zuur* riekende ftof. — Bij anderen echter ontdekt men bij het onderzoek niets tegennatuurlijks of buitengewoons (dan alleen gemelde opzetting der vaten) en derhalve kan men, ten minste niet altijd, de oorzaak der ziekte plaatfelijk, of bepaaldelijk in het een of ander ingewand ftellen.

§ 4. Hoewel de Heer DIDRY in zijne naauwkeurige befchrijvinge der ziekte, welke in *Frankrijk* in het Departement *de la Meuze*, geheerscht heeft, dezelve destijds aldaar *niet* als befmettelijk gehouden heeft, is echter deze *befmettelijkheid*, door veelvuldige waarnemingen, in *Vriesland*, volkomen gebleken. — In 1821 onder anderen, had de ziekte in het District *Baarderadeel* zich algemeen geopenbaard, maar nog geene fporen had men hiervan ontdekt in dat gedeelte van het District *Leeuwarderadeel*, hetwelk aan *Baarderadeel* grenst. — In het dorp *Weidum* (in het laatstgenoemde district gelegen) waren de varkens, bij den landman RUTGER FOPPES, mede ziek geworden, en

deze verkocht één van dezelve, om nog vóór den dood te ſlagten, aan zekeren JAN FEYES met zijnen makker, wonende onder *Wirdum* (Grietenij *Leeuwarderadeel*). — Het dier was niet in ſtaat om te loopen, en moest door de koopers derwaarts gedragen worden; dan, moede wordende, rusteden zij van tijd tot tijd, en legden hun gekocht ziek varken eens neder, onder het laatstgenoemde dorp, bij een varkenshok van zekeren RINNERT HENDRIKS aldaar, en andermaal in het land van deszelfs buurman PIETER SJERKS (in hetwelk toen alle zijne varkens nog gezond liepen) na alzoo met hetzelve eenen afſtand van bijkans *drie vierde* uur gaans van de woning van den verkooper afgelegd te hebben; zulks had dit gevolg gehad, dat de varkens, bij de beide laatstgenoemde landlieden, kort daarop, immers binnen *acht* dagen, door de ziekte zijn aangetast geworden, die vervolgens zich aldaar verder verſpreid heeft, terwijl dezelve *niet eerder* onder gemeld dorp *Wirdum*, en *nader*, dan het huis van den verkooper, ontdekt was; zoodat men gewisſelijk, althans meer dan waarſchijnlijk, te *Wirdum*, het eerſte ontſtaan der ziekte, en derzelver verdere verſpreiding moet toeſchrijven aan de *beſmetting* en derzelver onmiddelijke *overbrenging*.

§ 5. Aldus onze ziekte onbetwistbaar *beſmettelijk* zijnde, worden daardoor die varkens van dezelve aangedaan, welke in de nabijheid van een ziek zijnde zich bevinden, of bevonden hebben, maar echter niet anders, dan wanneer zij daartoe de vereischte *voorgeſchiktheid* (gelijk men het in de Geneeskunde noemt)

noemt) hebben, op dezelfde wijze, als zulks het geval is bij den mensch, met de kinderpokken, en andere befmettelijke ziekten, waarvan dikwijls verfcheidene, zelf in een en hetzelfde huis woonachtig, verfchoond blijven, indien zij de noodige *voorgefchiktheid* misfen. — Deze *voorgefchiktheid* nu tot onze ziekte beftaat bij de varkens in volbloedigheid, verhoogde levenskracht en welke andere algemeene voorfchikkende oorzaken tot ontfteking men meer zou kunnen noemen. Van hier, dat de ondervinding geleerd heeft het nuttig gebruik van aderlatingen, verkoelende middelen enz. — van hier, dat magere varkens, over het algemeen, minder aan dezelve onderhevig zijn, dan andere beter gevoede, en die in de volle kracht van hun leven zijn. — Maar vooral, daarenboven, fchijnt er eene *bijzondere* gefteldheid, gevoeligheid of wijziging van het *levensbeginfel* (ons voor het overige onbekend) vereischt te worden om deze ziekte daar te ftellen, waardoor het varken gevoelig en aandoenlijk is *voor*, — of kan worden aangedaan *door* de fmetftof, of andere gelegenheid gevende oorzaken als *prikkels*, met dat gevolg, dat de ziekte wordt voortgebragt.

§ 6. Dan, behalve in de befmetting, hebben fommigen de oorzaak onzer ziekte gezocht in het gebruik van voedfel, als van *draf* of *drank* van de branders, hetwelk eene fchadelijke zure gisting zou ondergaan — van *paardeboonen* — van *koude afgeroomde melk* — van *aardappelen;* — maar vele zijn ziek geworden *zonder* deze voedfels ooit genuttigd

te hebben; — Sommigen hebben vermoed als oorzaak der ziekte, de een of andere nadeelige *plant*, of *infect*, dewelke in de laatste jaren, meer dan voorheen, in de landen, waarin de varkens zich bevonden, aanwezig konde geweest zijn — anderen eene schadelijke *daauw*, of zekere uit den grond opklimmende *damp*; — anderen eene ongunstige en door onze zintuigen *merkbare wedergesteldheid* van warmte of koude, droogte of vochtigheid; — anderen eene verkeerde inrigting der *hokken*. — Dan, niets van dit alles kan in aanmerking komen, om daaraan de ziekte toe te schrijven, aangezien vele varkens door dezelve zijn aangedaan, hoewel altijd in *huis* verkeerd hebbende, — de wedergesteldheid ook niets *merkbaar bijzonders* heeft opgeleverd, en jaarlijks verschild heeft, en de inrigting der hokken, en de geheele behandeling der varkens *een en dezelfde* in de laatste jaren geweest is, als voorheen.

§ 7. Dewijl nu aan geene dezer omstandigheden, om de ziekte te veroorzaken, kan gedacht worden, is de vraag: *Waarin moet men dan de oorzaak der ziekte zoeken, buiten de besmetting?* —— Gewisselijk in eene *bijzondere* maar door onze zintuigen *niet bemerkbare*, hoedanigheid, of eigenschap der *lucht*, die wij inademen, voor ons voorts onbekend, en voor verdere natuur- of scheikundige nasporingen, tot nog toe, onvatbaar; gelijk men, van de oudste tijden der Geneeskunde af, daaraan het ontstaan van onderscheidene ziekten heeft toegeschreven, en nog op goede gronden mag toeschrijven, welke gelijktijdig

een groot getal menschen, of dieren aantasten, en dikwijls besmettelijk zijn, of vervolgens worden. — Sedert de laatste jaren namelijk, schijnt jaarlijks hier en daar zoodanige *bijzondere* hoedanigheid, of eigenschap, voorheen minder of geheel buitengewoon, in de lucht, vooral in de maand Junij, of Julij, plaats gehad te hebben, die de ziekte, bij die varkens, welke daartoe gemelde voorgeschiktheid hebben, veroorzaakt, maar welke schadelijke hoedanigheid, of eigenschap, door de eene of andere oorzaak, van zelf in September, of October gewoon is te veranderen, en op te houden, wanneer niet alleen de ziekte, maar ook de verspreiding der besmetting opgehouden en gestuit is geworden. — Dan het bestek van dit uittreksel der Verhandeling gedoogt niet verder in dezen uit te weiden, alsmede niet om breedvoerig te handelen over

§ 8. De AARD ONZER ZIEKTE; waaromtrent, tot het tegenwoordig oogmerk, genoeg is hier alleen bij te voegen: „Dat het geneeskundig geblijkt, dat de„zelve in den beginne, niet van eene *rotachtige*, — „maar van eene *ontstekingachtige* aard is, vooral de „keel en bijgelegene deelen aandoende, waardoor de „doorzwelging, en ook somtijds de ademhaling moei„lijk wordt; doch welke aard dikwijls spoedig, en „binnen weinige uren geheel verandert, wanneer de „ziekte niet zelden in *koudvuur* en alzoo in den „dood overgaat, en eindigt."

§ 9. *De*

§ 9. *De* VOORBEHOEDWIJZE *tegen de ziekte*, op de beschouwing der oorzaken van dezelve, rustende, ten opzigte van de behandeling der varkens, bestaat voornamelijk hierin: „Men moet van de maand Mei af, „en *voor dat* de ziekte zich nog ergens geopenbaard „heeft, tot in September, de varkens uit de ooren of „staart een goede kwantiteit *bloed*, alle *drie* weken „*aftappen*, en alle *veertien* dagen, een of tweemaal „daags, een poeder, bestaande uit *twee* gewone le- „pels *keukenzout*, en een *halve* lepel *salpeter*, in „wat water met sijroop ontbonden, ingeven, of door „een hoorn ingieten, hetwelk veel veiliger is, dan „zulks met eene flesch te doen, wijl het dier daarop „bijtende, die ligtelijk kan breken." —— Vele landlieden hebben dezen eenvoudigen raad, in 1822 en 1823, in *Vriesland* naauwkeurig opgevolgd, en, hoewel midden in de besmetting wonende, hunne varkens, of van de ziekte bevrijd gehouden, of deze slechts in een ligten graad onder hun gehad, terwijl die, welke zulks in 1824 verzuimd hadden, wederom, gelijk voorheen, vele verloren hebben.

§ 10. Onderscheidene andere voorbehoedwijzen en middelen zijn tot dit oogmerk nog aangeraden, of, als een geheim, hetwelk onfeilbaar zou zijn, ter verkoop door de nieuwspapieren aangeboden en hoog geroemd: dan de ondervinding heeft het nut van dezelve geenzins bevestigd. —— Sommige zijn nog uit de tijden van het domme bijgeloof afkomstig, of kunnen geheel niet de geneeskundige toets doorstaan. —

Van

Van anderen is het bij onderzoek gebleken, dat de voorname bestanddeelen bestonden uit de reeds genoemde *Salpeter*, en *Wonderzout* of een purgeermiddel, met eenige andere, — geene de minste kracht hebbende kruiden of wortels vermengd, en bij welke doorgaans gevoegd was een weinig *Duivelsdrek* (*Asa Foetida*) (door onkundige Veeartzen in alle veeziekten, en dikwijls schadelijk, aangeprezen); zoo dat dezelve niet zoo vele penningen zouden behoeven te kosten, als stuivers door den Landman daarvoor moesten betaald worden; de verkoop van deze zoogenoemde geheimen moet als eene schandelijke knevelarij en bedrog beschouwd worden, waartegen het te wenschen was, dat, door verordeningen van wegen het Gouvernement, voorzien wierd, met het verbieden van het veilen van dezelve, en het aankondigen daarvan in de nieuwspapieren.

§ 11. Dan in *Groningerland* verzekert men, dat de varkens van de ziekte bevrijd blijven in hokken, welker zolders tot *duiven-* of *hoenderhokken* dienen, zoodat de drek dezer vogels, door derzelver reeten, vallende, door de varkens genuttigd wordt. — Dit middel zou dus als onschadelijk ter voorbehoedinge nader kunnen beproefd worden; maar wel vooral het gebruik van *overzuurd zeezoutzuur* (*Acidum Muriaticum Oxygenatum*) waarvan men dagelijks eenige druppen bij het gewoon drinken moet voegen, zoo dat het smakelijk zuur wordt; dewijl men meent, dat het, uit genomene proeven, geblijkt dat dit zuur

eene

eene ſpecifieke kracht bezit om de beſmetting in de Roodvonk tegen te gaan, en het grootſte nut van het zeezoutzuur, insgelijks ter weringe der Runderpest te *Weenen*, gebleken is.

§ 12. Zoo ras echter een landman, welke den geheelen zomer dagelijks naauwkeurig op zijne varkens moet letten, (niet wetende, of niet wederom de ziekte, gelijk nu ſedert eenige jaren gebeurd is, ſpoedig en dikwijls onverwacht zich kan openbaren) de geringſte ſpooren er van bij *een* ontdekt, moet hij hetzelve oogenblikkelijk, zoo ver mogelijk, van de overige afzonderen, en op eene koele, en ſchaduwachtige plaats brengen; of, hetgeen nog veiliger zou zijn, aanſtonds dit *eerst* ziek gewordene ſlagten. — Indien het in een ſtal of hok gelegen heeft, of zich bevindt, moet hij daar in de *overzuurde zeezoutzure berookingen* bewerkſtelligen, ten welke einde hij moet nemen vier *deelen gewoon keukenzout*, vermengd met *een* deel *Bruinſteen* onder elkander, waarop hij *twee* deelen *Zwavelzuur*, met even zoo veel water verdund, giet in eene verglaasde pan of pot, dewelke op een weinig vuur gezet wordt, en welk mengſel hij, van tijd tot tijd, met een ſtokje omroert, wanneer zich de overzuurde zeezoutzure dampen ontwikkelen, en daardoor de ſmetſtof krachteloos gemaakt wordt (*). Gelijk men van deze berookingen om de be-

(*) De Heer NUMAN (Handboek p. 650) geeft op tot deze berookingen, in een ſtal van gewone ruimte, te nemen

beſmetting voor te komen en te ſtuiten, in verſchillende ziekten, zoo bij de menſchen als bij dieren, de beste uitwerking meermalen gezien heeft; zoo heeft de ondervinding derzelver nut, in onze ziekte in het bijzonder, bevestigd in *Noordholland* in 1816. „In „*Berkhout*" (M. STUART Jaarboek van 1816, tweede ſtuk pag. 372) „waar die destijds hevig „heerschte, had, van de *zestig* hokken, in welke „men dezelve had aangewend, ſlechts in *een* de be„ſmetting zich vertoond, maar welke bleek reeds te „ver gevorderd te zijn om te kunnen worden tegen „gegaan; hetgeen bij eene mindere graad van beſmet„ting het geval was, waar deze, door afzondering „en berooking, dadelijk vernietigd wierd. — Te *Ob*„*dam*, op den *Spierdijk* en overal, waar men de„zelve, gelijk behoort, bewerkſtelligd had, had men „het gelukkigst gevolg er van ondervonden."

§ 13. Wat de GENEESWIJZE aanbelangt; — Zoo ſchielijk men de geringſte teekenen der ziekte ontwaar wordt (als dat een varken, na vooraf buitengewoon gulzig te zijn geweest, daar na op het geroep niet

bij

men *Keukenzout* één pond, *Bruinſteen* acht lood en een half pond *Zwavelzuur* met even zoo veel water verdund; maar een Landman doet het best, door een Apotheker of Geneeskundige zich te doen onderrigten, hoe, en met welke omzigtigheid hij deze berookingen moet verrigten, wijl dezelve anders nadeelige gevolgen voor hem zelven zouden kunnen hebben.

bij de drinkbak wil aankomen, maar verwijderd op eene lage plaats in het Land, of in een half opgedroogde ſloot blijft liggen, en, opgejaagd wordende, niet dan waggelende, en als verlamd aan de achterbeenen, kan loopen) — moet men *oogenbliklijk* met de middelen ter geneezing aanvangen, daar dikwijls ſlechts *een uur* uitſtel alle verdere pogingen vruchteloos maakt.

Ten dien einde moet men dadelijk:

a. „Een ruime *aderlating* doen in de ooren of „ſtaart;"

b. „Een *Braakpoeder* in water ontbonden als boven „geven, beſtaande uit *vier* a *acht* grein *Braak-wijnſteen*, „en *twintig* grein *Glaubers-zout*; (zorgende om het „uitgebraakte aanſtonds weg te ruimen, hetwelk anders „dikwijls door het dier wederom gretig wordt opgeno„men, en alzoo op nieuw ligtelijk eene te hevige „braking zou kunnen veroorzaken). — Of indien men „zulk een poeder niet bij de hand heeft, *drie* lepels „*Raapolie* met eene *groote* lepel *Keukenzout*, „en daarop, zoo veel men kan, laauw water in„gieten;"

c. „Het braken geſchied zijnde, nog denzelfden „dag *twee* of *driemaal* een poeder ingeven, beſtaan„de uit *twee* lepels *Glauberzout* of *gewoon zout* met „eene *halve* lepel *Salpeter*, als boven in water ont„bonden. — Ook is het goed *een* à *twee* oude *Pe*-

„*kel*-

„*kelharingen* de varkens aan te bieden, welke zij „doorgaans gaarne nemen.”

d. „Het drinken ſmakelijk zuur maken met *Zwa-* „*velzuur* of *Vitriool-olie*, of driemaal daags geven „*eene halve* flesch water, met *vijftig* druppels van „deze olie, en zoet gemaakt door ſyroop of ho- „ning. — Doch met de *Vitriool-olie* moet men zeer „voorzichtig zijn. — De Landman moet dezelve altijd „onder zijne eigene bewaring en achter het ſlot hou- „den de Apotheker, bij welke hij deze *Vitriool-* „*olie* haalt, moet hem onderrigten, hoe hij hiermede „moet omgaan en, met een glaasje of ſteenen kopje, „wijzen de maat van *één honderd* druppels, die hij, „voor eene *geheele* flesch water, moet gebruiken, „om in tweemalen in te geven -”

e. „*Etterdragten* zetten met, in eene *plooi* de „huid, aan de binnenzijde der billen, zoo veel men „kan, op te ligten; deze plooi (bij gebrek van eene „anders daartoe dienende naald) van onderen, met een „puntig mes door te ſteken, en door deze ſteek, „als tusſchen vel en vleesch, en onder de huid door „te brengen een ſtrook linnen, beſmeerd met eene „zalf, beſtaande uit *één once Varkens reuzel*, *twee* „dragmen *Spaanſche vliegen*, en *één half* dragma „*Euphorbium-gom;* vervolgens deze ſtrook linnen „met een knoop bevestigen, dezelve een of twee- „maal daags heen en weder trekkende, en telkens op „nieuw dezelve met gemelde zalf beſtrijkende, waar-

„me-

„mede men ook, één à tweemaal daags, *inwrijvingen* moet doen aan den hals en onder de keel, na „dat aldaar de borſtels zijn weggeſchoren. — Indien „deze zalf niet bij de hand is moet men, in plaats „van dezelve, gebruiken *groene zeep*.

f. „Twee of driemaal daags het dier *begieten* met „*koud water*, en afſchrobben; na zulks, het rijkelijk „van ſtroo voorzien, en daarmede bedekken. — „Eindelijk

g. „Indien een Clysteerſpuit te bekomen is, een „*clysteer* appliceren, beſtaande eenvoudig uit, een weinig warm gemaakte, zoete melk (ongeveer *een halve* „*flesch*) met bijvoeging van *een* of *twee* lepels Raap-„olie en 1 à 2 lepels gewoon zout."

§ 14. Den TWEEDEN dag is het aftappen van bloed zelden meer noodzakelijk, maar kan zelf ligtelijk ſchadelijk zijn:

a. „Men geve dan twee- of driemaal een poeder, „beſtaande uit *een vingerhoed Salpeter* (want de „hoeveelheid Salpeter moet dan verminderd worden) „één lepel *Ammoniaczout*, en *een halve* lepel *Bloem* „van *Zwavel* onder elkander gemengd, en als boven „in water met ſyroop ontbonden."

b. „Indien er geene genoegzame of harde afgang „is, appliceere men wederom een Clysteer, en ge-

„ve

„ ve één of twee *Pekelharingen*, of een kop gewone „Boter-pekel."

c, „Men trekke de ſtrook linnen, voor de *Etterdragten*, van tijd tot tijd heen en weder, beſtrijke die telkens met bovengemelde zalf, en doe „daar mede ook inwrijvingen aan den hals en onder „de keel."

d. „Men verzuime niet het dier eenige malen „met koud water weder te begieten, en men vare „voort met zuurgemaakt drinken, of met den zuren „drank, gelijk den vorigen dag."

§ 15. Den DERDEN dag. — „Men behandele het „zieke dier gelijk den tweeden dag. — Indien het echter „lusteloos en zwakker zich voordoet, maar anders „niet erger ſchijnt, geve men, in plaats van de poeder, *driemaal* op dien dag, telkens *één derde* gedeelte van eenen drank van *Calmus*, *Gentiaan*, „*Angelica*, *Valleriana*, *Arnica* en *Althea-wortel* „en *Salie*, van elks *één half once*, getrokken of „zacht gekookt met water, zoodat er ruim eene flesch „van overblijft, welke men met honing of ſyroop „zoet maakt; Maar wanneer de vlekken meer blaauw „en donkerder, — de doorzwelging moeijelijker, en „de ademhaling meer benaauwd is geworden, het „best doet men dan het dier te *ſlagten*, — of, „wil men nog niet tot het ſlagten overgaan, men „late in een Apotheek gereed maken poeders volgens

„dit

„dit voorſchrift: Neem *zoete Kwik*, *Campher* van
„elks *twintig* greinen — *Goudzwavel twaalf* grein
„*Opium acht* grein — *Zuiker een* dragma — vermengd
„en verdeeld in *zes* poeders, waarvan men, driemaal
„daags één geeft met en bij de zoo aanſtonds aange-
„radene drank. — Voorts vervolgt men het dier her-
„haalde malen met koud water te begieten etc., en
„ſomtijds kan het gebeuren, dat het dan nog, tegen
„alle verwachting, behouden blijft."

§ 16, Den VIERDEN dag moet men te werk gaan gelijk den derden dag.

Vindt men, gedurende de ziekte, de klieren onder de keel, en aan den hals hard en gezwollen, men doe dan tweemaal daags aldaar inwrijvingen met deze zalf, welke men uit een Apotheek ontbiedt, volgens dit voorſchrift: Neem *Kwikzalve* en *Lijn-olie* van elks *een* once — *Campher twee* dragmen; mengt het tot een zalf.

Verder moet men zorgen, dat de zieke varkens op genoegzaam ſtroo, tegen koude en regen, en vooral tegen de brandende zon beſchut kunnen liggen: maar nimmer in digt geſloten hokken. — Niets is nuttiger, dan hun gedurig voor te werpen allerhande groenten, als *Salade*, *Paardebloemen*, *Uijen*, verſche *Graspollen*, takken en bladeren van *zwarte Beziën*, en voornamelijk van *Esſchenboomen*, en men moet hun meermalen, als wel anders gewoonlijk, drinken aanbieden.

§ 17.

§ 17. Op deze eenvoudige en onkostbare (*) wijze, op Geneeskundige gronden ſteunende, is deze ziëkte in *Vriesland* in 1822 en 1823 behandeld, en meestal met een gelukkig gevolg, mits *dadelijk* en bij de *eerſte* en *geringſte* teekenen der ziekte daarmede naauwkeurig begonnen wierd; terwijl alle pogingen doorgaans vruchteloos waren, indien dezelve reeds één

(*) Volgens opgave van een voornaam Apotheker kunnen de aangeprezene Geneesmiddelen met een behoorlijke winst geleverd worden als volgt:

Een pond (Med. Gewigt) *Salpeter* (9. 13. *b.*)	a 16 St.
„ „ *Glauber* of *Wonderzout* (13. *b. c.*)	- 8 St.
„ „ *Vitrioololie* of *Zwavelzuur* (§ 12. 13. *d.*) . . .	- 7 St.
„ „ *Bruinſteen* (§ 12.)	- 8 St.
Twee oncen *Geoxygeneerd Zeezoutzuur* (§ 11)	- 8 St.
Drie *Braakpoeders* (§ 13. *b.*)	- 6 St.
Twee oncen *Zalve* voor de *Etterdragt* (§ 13. *e.*)	- 7 St.
Zes oncen *Ammoniac zout* (§ 14. *a.*)	- 11 St.
„ „ *Blom van Zwavel* (§ 14. *a.*)	- 4 St.
„ „ *Calmus wortel* (§ 15)	- 4 St.
„ „ *Gentiaan* „ „	- 4 St.
„ „ *Angelica* „ „	- 8 St.
„ „ *Arnica* „ „	- 8 St.
„ „ *Valeriana* „ „	- 5 St.
„ „ *Althaea* „ „	- 6 St.
„ „ *Salie* „ „	- 7 St.
Drie Poeders om op den derden dag te gebruiken (§ 15)	- 6 St.
Twee oncen Zalve voor de klieren (§ 16.)	- 4 St.

één of twee dagen geduurd had. —— Ook koomt de door den Heer DIDRIJ aangeprezene behandeling onzer ziekte hiermede hoofdzakelijk overeen, dewelke zegt, „dat hij in 1821 op deze wijze in *Frankrijk*, in „het Departement *de la Meuse*, van een getal van „*vier-en-vijftig*, genezen heeft *zes-en veertig*, daar „van een getal van *drie-en-dertig* flechts *zeven* „den dood ontkomen waren, die men *anders* behan„deld had."

§ 18. Eindelijk is het in *Vriesland* gebleken, uit eenftemmige berichten, van *dertig* der voornaamfte Geneeskundigen aldaar: „Dat men *nooit* van het „gebruiken van fpek der geftorvene of voor den dood „geflagte varkens, eenig nadeelig gevolg voor de ge„zondheid vernomen heeft, hoewel het getal van de„zelve aanmerkelijk geweest is, dewijl er weinige „begraven waren; — dat het dus, aan een groote „menigte van huisgezinnen, in 1821, 1822 en 1823 „tot een onfchadelijk voedfel verftrekt heeft, — en dat „hetzelve, gelijk zulks in den zomer moet gefchie„den, behoorlijk gezouten en gerookt zijnde, niet „minder voor bederf kan bewaard worden, dan „fpek van andere varkens, die gezond, als dan ge„flagt worden."